

Catharina Alberdingk Thijm

**De harem
ontvlucht**

een Turksch verhaal

De harem ontvlucht
van Catharina Alberdingk Thijm werd oorspronkelijk
gepubliceerd onder de titel *Den harem ontvlucht,*
een Turksch verhaal uit onze dagen (Juni 1904-1906).

Voor deze heruitgave is dankbaar gebruikgemaakt van tekst
en scans op de website van DBNL.
Het origineel verscheen in 1906 bij N.J. Boon, Amsterdam.

Meer over de auteur staat op pagina 165.

Deze 2024 editie is een originele heruitgave.
Wel is de spelling geactualiseerd.
Voor een beter begrip van de gebezigde termen en
beschrijvingen, is een inleiding toegevoegd.

Tekstbewerking 2024: Wijnand C. van de Meeberg
Technische realisatie: GigaBoek

De harem ontvlucht
is in 2024 opnieuw uitgegeven onder auspiciën van
Stichting De Laatste der Mohikanen
boeken die beklijven
www.delatsteder mohikanen.nl

De Laatste der Mohikanen

Promoot literair werelderfgoed en stimuleert de leeshonger

ISBN 9789085485322

Inleiding

Catharina Louisa Maria Alberdingk Thijm werd geboren op 1 mei 1848 en overleed op 15 december 1908. Ze leefde dus in de late negentiende en vroege twintigste eeuw, een periode die gekenmerkt werd door grote sociale en culturele veranderingen, waaronder de opkomst van de vrouwenbeweging, wat sterk weerspiegeld wordt in haar werken.

‘De harem ontvlucht’ beschrijft de ervaringen van een vrouw die ontsnapt uit een harem in het Midden-Oosten. Hieronder een aantal argumenten waarom dit boek tegenwoordig als controversieel wordt beschouwd:

- **Culturele stereotypen** De roman kan gezien worden als het bevorderen van verouderde of stereotiepe beelden van het Midden-Oosten en zijn culturen, wat kan leiden tot een vertekend en eendimensionaal beeld.
- **Oriëntalisme** Edward Saïds (zie hieronder) kritiek op oriëntalisme in westerse literatuur zou van toepassing kunnen zijn op dit boek, waarbij het Oosten wordt voorgesteld als exotisch, achterlijk en barbaars in contrast met een verlicht Westen.
- **Genderperspectieven** De wijze waarop vrouwen worden afgebeeld in haremsituaties kan worden gezien als simplistisch en bevestigend voor oude genderstereotypen, die vandaag de dag als problematisch worden beschouwd.
- **Etnocentrisme** Het boek kan kritiek krijgen voor het tonen van een westers superioriteitsgevoel ten opzichte van andere culturen.
- **Veranderende sociale normen** Wat vroeger als avontuurlijke literatuur werd beschouwd, kan nu worden

gezien als ongepast of respectloos naar moderne maatstaven.

- **Historische accurateid** Kritiek kan zijn dat het boek historisch inaccuraat is of misleidende informatie bevat over het leven in een harem.
- **Politieke correctheid** In het huidige klimaat van verhoogde gevoeligheid voor culturele representatie en politieke correctheid kan het boek als aanstootgevend worden beschouwd.
- **Beschikbaarheid van literatuur** Als het boek niet veel vraag heeft in het huidige literaire klimaat, kunnen uitgevers en boekhandels ervoor kiezen het niet te herdrukken of te distribueren.
- **Invloed van recensies en academische kritiek** Negatieve recensies of academische kritiek kunnen de perceptie van het boek beïnvloeden en zijn beschikbaarheid beperken.

Ondanks de mogelijke controverses kan het lezen van 'De harem ontvlucht' om verschillende redenen nog steeds waardevol zijn. Hier zijn enkele argumenten waarom iemand dit boek juist wel zou moeten lezen:

- **Historisch perspectief** Het boek biedt inzicht in de percepties en begrip van andere culturen aan het begin van de twintigste eeuw, wat belangrijk kan zijn voor het bestuderen van historische attitudes en culturele interacties.
- **Genderstudies** Het thema van een vrouw die uit een harem ontsnapt, biedt een platform om genderrollen en de strijd van vrouwen voor autonomie en vrijheid te onderzoeken binnen een historische en culturele context.

- **Literaire waarde** Als werk van een Nederlandse auteur uit het begin van de twintigste eeuw, draagt het boek bij aan het literaire erfgoed en kan het interessant zijn vanuit een literair-historisch perspectief.
- **Begrip van oriëntalisme** Het lezen van het boek kan dienen als een praktisch voorbeeld van oriëntalisme, zoals beschreven door Edward Said, waardoor lezers kritischer kunnen nadenken over hoe het Oosten werd en wordt afgebeeld in westerse literatuur.
- **Vergelijkende cultuurstudie** Het biedt een kans om de weergave van niet-westerse culturen in oudere literatuur te vergelijken met hedendaagse representaties, en om te reflecteren op hoe culturele percepties veranderen over tijd.
- **Vrouwelijke auteurschap** Het erkennen en bestuderen van werken door vrouwelijke auteurs uit het verleden kan helpen bij het herstellen van genderonevenwichtigheden in de literaire canon.
- **Ethische en morele discussies** Het boek kan discussies uitlokken over ethiek en moraliteit in literatuur, met name met betrekking tot de representatie van andere culturen en de impact van literatuur op maatschappelijke percepties.
- **Ontwikkeling van kritisch denken** Door het lezen van werken die controversieel of gedateerd kunnen zijn, kunnen lezers hun vermogen om kritisch te analyseren en te reflecteren op inhoud ontwikkelen, wat een waardevolle vaardigheid is in alle academische en professionele velden.
- **Interdisciplinaire benaderingen** Het boek kan gebruikt worden in interdisciplinaire studies, waarbij literatuur, geschiedenis, genderstudies, en postkoloniale studies samenkomen, waardoor een rijker begrip van complexe kwesties ontstaat.

- **Persoonlijke groei en begrip** Door uitdagingen aan te gaan in de vorm van boeken die moeilijke of oncomfortabele thema's behandelen, kunnen lezers persoonlijk groeien en hun begrip van de wereld verbreden.

Deze redenen benadrukken hoe het lezen van 'De harem ontvlucht' een verrijkende ervaring kan zijn, ondanks of juist vanwege de mogelijke uitdagingen die het werk met zich meebrengt.

Over Edward Said

Edward Said (1935-2003) was een invloedrijke Palestijns-Amerikaanse literatuurtheoreticus en publieke intellectueel, die vooral bekendstaat om zijn werk op het gebied van postkoloniale studies. Zijn meest beroemde boek, 'Orientalism' (1978), heeft een diepgaande invloed gehad op de studie van de relaties tussen het Westen en het Midden-Oosten en meer algemeen tussen het Westen en de rest van de wereld.

In 'Orientalism' introduceerde Said het concept van oriëntalisme, dat hij definieerde als een consistente en systematische wijze waarop westerse culturen het Oosten (vooral het Midden-Oosten, Azië en Noord-Afrika) begrijpen en representeren. Volgens Said wordt het Oosten vaak afgeschilderd als exotisch, achterlijk, onlogisch en in sommige gevallen zelfs gevaarlijk, tegenover een rationeel, verlicht, moreel superieur Westen. Deze representaties, zo betoogde hij, zijn ingebed in westerse literatuur, kunst, en populaire media en dragen bij aan het in stand houden van een culturele hegemonie en het rechtvaardigen van kolonialisme en imperialisme.

Said wordt in dit verband genoemd omdat zijn theorieën bijzonder relevant zijn bij de analyse van literaire werken zoals

‘De harem ontvlucht’. Dit boek, met zijn portrettering van een vrouw die een harem ontvlucht, kan worden onderzocht door de lens van Saïds oriëntalisme om te begrijpen hoe het mogelijke stereotype beelden van het Oosten versterkt. Het biedt een kader voor het kritisch beoordelen van de manieren waarop niet-westerse culturen worden voorgesteld en de onderliggende machtsdynamieken die zulke voorstellingen mogelijk beïnvloeden of bevorderen. Saïds werk helpt lezers en critici de diepere lagen van culturele interactie en dominantie te ontleden die in dergelijke literaire werken kunnen voorkomen.

(Deze inleiding is aan het originele boek toegevoegd bij de heruitgave in 2024)

Eerste hoofdstuk

Wat de Bijbel voor de christenen is, dat is de Koran voor de Mohammedanen. Zoals Boeddha - die in Azië het boeddhisme stichtte, circa vijfhonderd jaar vóór Christus, zo stichtte Mohammed de mohammedaanse of muzelmanse godsdienst ongeveer vijfhonderd jaar ná Christus. Hieraan is het zeker toe te schrijven dat in de Koran zo veel verhalen aan de Bijbel herinneren, onder andere de gehele geschiedenis van Jozef met zijn elf broeders. Daarentegen is het opmerkelijk hoe Boeddha in zijn leer de kuisheid hoog stelt en Mohammed daarentegen de veelwijverij (tenminste vier vrouwen) aan zijn volgelingen oplegt en het celibaat afkeurt. Zowel het boeddhisme als het christendom (uit het jodendom ontstaan) en het mohammedanisme, zijn godsdiensten van Aziatische oorsprong en hebben als hoofdpunten de eenheid der godheid, het volgen van de leer des stichters, terwijl zij elkaar verwijten Gods openbaringen vervalst te hebben.

Nourya stond geleund aan het venster van haar kamer in de harem van haar vader. De prachtige woning, die met recht paleis genoemd werd, lag vlak aan de blauwe wateren van de Bosporus. Zij keek er dromend op neer, zonder de zacht kabbelende golfjes te zien. Voor haar hadden Constantinopel en zijn trotse stroom hun betovering verloren. Zij geloofde dat de wereld daarbuiten, de vrijheid vooral, oneindig mooier was. Haar jonge ziel hunkerde daarnaar met nooit geleste dorst.

O! de vleugels te mogen bezitten van die vogel, die zij door de lucht zag vliegen; te kunnen vluchten ver, heel ver van hier, waar zij verstikte te midden van al haar rijkdom en pracht, waar een gevoel van eindeloze verlatenheid haar van ochtend tot avond, dag aan dag, week op week neerdrukte, sedert de tijd waarop zij opgehouden had zich te bekommeren om het kostbare speelgoed, haar geschonken, naar iets had verlangd waaraan zij zelf geen naam wist te geven en dat haar toch onmisbaarder

was dan de lucht die zij inademde.

Zij eindigde met zich wakker te schudden uit haar verdoving en een weemoedig glimlachje verscheen op haar achttienjarig ge-laat, dat omlijst door de gitzwarte haren en bezield door twee donkere zachte ogen vol Oosterse glans, elke vreemdeling door zijn bijna noodlottige schoonheid zou hebben getroffen. Haar ogen dwaalden nu langs de versierde teksten aan de muur beves-tigd; zij las: ‘Het is U verboden gehuwde vrouwen te trouwen, tenzij zij als slavinnen onder uw heerschappij staan.’ Koran, ka-pittel IV: 28.

Een opstand, een hunkeren naar rechtvaardigheid steeg in haar op; zou Allah haar niet straffen om al die gedachten van ongelooft en verbittering, die de laatste twee jaar haar zo kwel-den?

‘Ik moet mij meer bezighouden,’ sprak zij tot zichzelf, ‘laat ik die brief beantwoorden, het zal mij een afleiding zijn. Misschien zal het mij voor een ogenblik helpen vergeten.’

Zij ging van het venster weg en zette zich voor haar kostbaar ingelegd schrijftafeltje. Haar vader had een hoge betrekking, was rijk en stelde er een trots in, de vertrekkende van zijn vrouwen en dochters niet minder weelderig in te richten, dan het door hem bewoonde gedeelte van het paleis, waarin zich een - alleen door hem gekende - toegang tot de harem bevond.

In zijn woning toch ontving hij zijn vrienden en kennissen. In de harem mochten - buiten de dienende eunuchen - geen an-dere mannen worden toegelaten dan de naaste bloedverwanten en de geneesheer, wie het dan nog slechts geoorloofd was de zieke te zien, terwijl de overige bewoonsters, van zijn komst ver-wittigd, zich ijlings in haar kamers terugtrokken en voorzichtig-hedshalve haar sluiers voordeden, alsof zij op straat waren.

Nourya ontsloot met behulp van een gouden sleuteltje, dat zij aan een lange ketting om de hals droeg - want zij kende maar al te goed de nieuwsgierigheid uit haar omgeving - een lade en haalde daaruit een brief die zij nog eens doorlas.

‘Wonderlijk!’ sprak zij, ‘haar eerste schrijven deed mij wenen

van geluk. Het was als sloeg het een brug over de afgrond, die mij scheidt van de Europese geciviliseerde christenwereld, waar men vrij mag ademen, waar men leeft, niet voort bestaat als een plant of als een hagedis, die zich in het zonlicht koestert en niet verder komt dan de oude muur waartegen zij opkruipt. En thans reeds is er leed gekomen tot zelfs in deze enige vreugde; want ik heb ingezien dat die brug nooit door mij zal worden betreden, dat alleen een postduif de afstand zal doorkruisen welke zich uitstrekt tussen die toverwereld en mij en mijn verlangen naar dat Paradijs wordt er slechts te brandender om.'

Nog een tijdlang bleef zij in gedachten verdiept. Zij herinnerde zich haar onuitsprekelijke verrassing, op de morgen toen men haar deze brief, uit den vreemde, had gebracht. Het adres op de enveloppe was door een haar onbekende hand geschreven. De postzegel toonde het lieve, jeugdige gelaat van koningin Wilhelmina der Nederlanden. Wie kon aan haar gedacht hebben in het verwijderde Holland?

Zij kende geen van de dames van het Turkse gezantschap aldaar. Indien een van hen iets uit Istanboel begeerde of weten wilde, zou zij zich bij voorkeur tot een van de vrouwen van haar vader hebben gericht.

Nieuwsgierig had zij de enveloppe opengesneden en naar de handtekening gezocht. 'Ella van Heemstede'. Die naam maakte haar niet wijzer. Zij haastte zich dus de bladzijden te doorlezen.

Een jong meisje deelde haar mee, dat haar vaders - die van Ella en van Nourya - jaren geleden samen te Parijs hadden gestudeerd en vrienden geweest waren. Ofschoon zij elkaar sedertdien niet weergezien hadden, was het de heer Van Heemstede lief geweest nog dikwijls aan vrouw en kinderen van de vriend van zijn jongelingsjaren te vertellen. Hij was thans sedert twee jaar aan de zijnen ontnomen en Ella was met haar moeder en jongere zuster achtergebleven. Zij ging uit en had op een diner kennisgemaakt met een attaché van de Turkse legatie, die haar op haar vraag naar Ahmed Pasja had geantwoord, dat deze een hoge rang aan het hof van de Sultan bekleedde en zeer gezien

was. Hij bezat verscheidene kinderen.

Toevalligerwijze had de jonge secretaris door een Engelse dame, die Ahmeds harem had bezocht, de schoonheid horen roemen van zijn dochter Nourya. Die naam was Ella bijgebleven en zij wendde zich thans tot het Turkse meisje met een vriendelijk verzoek.

Haar moeder was nog jong en wilde het bestuur over het huishouden niet uit handen geven. Zij bezaten te veel fortuin, om haar moeder over te halen haar te laten studeren om in eigen onderhoud te kunnen voorzien, en toch voelde zij zich onbevredigd, kon het haar op den duur niet voldoen zich enkel aan doellose bezigheden te wijden. De feesten in de wereld lieten een grote leegte in haar na en zij had besloten haar vrije uren te besteden aan haar geliefkoosde studie, de zeden en gewoonten van andere volkeren, vooral van dat Turkije, dat nog van zulk een geheimzinnig waas omgeven bleef voor de ogen van het overige Europa, dat land van de sprookjes; te ver van Nederland gelegen, om te durven hopen het in de eerste jaren te zullen betreden.

Zij vroeg aan Nourya haar daaromtrent het een en ander te willen mededelen, haar vooral het leven in de harem te willen beschrijven.

En het Turkse meisje had haar vol geestdrift geantwoord. De gedachte een vriendin te kunnen vinden in het buitenland, iemand die haar zou vertellen van hetgeen zijzelf nooit kennen zou, was haar iets zo nieuws, dat het haar in verrukking bracht. Zij schreef haar bladzijden vol, haar smekende het niet bij die ene brief te laten, wat trouwens ook moeilijk zou geweest zijn; want Nourya had hoofdzakelijk geschreven over haar blijdschap en de hoop, dat de trouwe gehechtheid welke eenmaal de vaders had verbonden, in de harten van hun dochters herleven zou. Over Constantinopel en zijn harems had zij bijna gezwegen.

Ella had haar een tweede brief gezonden, waarin zij haar dit verzuim schertsend verweet en Nourya voelde zich heden in de juiste stemming om aan die onbekende vriendin te schrijven.

Vergeef me, zo begon zij, ofschoon ik er zeker nauwelijks een verontschuldiging voor kan vinden, zo gebrekkig aan uw verzoek te hebben voldaan. Om dat te begrijpen en te verschoonen, zou u moeten beseffen wat uw schrijven mij was. Het deed mij denken aan een zomerregen neervallend op dorstige aarde. Ja, het herinnerde mij aan die bloemtak uit het gedroomde werelddeel die Columbus op de wateren zag drijven, toen de onbekende kust nog verborgen bleef voor zijn oog.

Hebt u zich ooit rekenschap gegeven van hetgeen er op dat ogenblik moet zijn omgegaan in het hart van de grote wereldontdekker? Zo ja, dan kunt u zich ook voorstellen wat mij de ontvangst was van uw regels, die bloemen uit de onbekende wereld waarheen ik dag aan dag vruchteloos de armen uitstrek. Ik vergat er al het overige door, tot zelfs uw verzoek, waaraan ik toch zo gaarne zal voldoen, en in plaats daarvan vroeg ik u mij uw vaderland te beschrijven! U hebt dat gedaan en zegt mij dat uw hemel vaak bewolkt, het weer veelal nevelachtig is, dat de stormen die aan uw kusten heersen aan het noodgeschrei van duizendtallen verloren zielen doen denken; maar kan het somberste natuurtoneel ooit zo tragisch wezen als hetgeen men hier soms onder ons glansrijk uitpansel aanschouwt?

Om die vraag te beantwoorden, zal ik u iets mededelen, dat ik gisteren zag en mij telkens een rilling door de leden jaagt. Zeg mij daarna, of u nog langer degenen benijdt die het gegeven is in het schone Oosten te leven. Het schijnt mij bijna een parodie deze woorden neer te schrijven.

O! zeker, Istanboel is schilderachtig. Zelfs ik, die er sedert mijn jeugd aan gewoon ben, moest dat gisteren nog erkennen. Mijn zitkamer is op een hoek van ons paleis gelegen. Een van de vensters is juist aan de kromming daarvan aangebracht, zodat ik gelijktijdig de rivier en het fraaiste gedeelte van de stad kan zien. Gisteren stond ik daar in gedachten verzonken, toen het kanonschot viel, dat ons het eind van de Vastendag verkondigde.

Wij bevinden ons in de Ramadan, de Grote Vasten. Ik las van die van de Katholieken, maar zij is niets in vergelijking met onze Ramadan. Men kondigt haar begin aan met eenentwintig kanonschoten, zodra men de nieuwe maan van de negende maand heeft gezien. Dit is het teken dat de gelovigen verplicht zijn vóór het aanbreken van de volgende dag hun honger en dorst te bevredigen en daarna niets mogen gebruiken tot na zonsondergang. Niets, versta mij wel, niets! Geen druppel water zelfs mag hun over de lippen komen. Ook van roken kan geen sprake zijn.

Indien zulk een vasten ons reeds moeilijk valt, die ons niet aan de brandende zon behoeven bloot te stellen, is het overbodig te zeggen hoezeer het volk eronder lijdt, dat in de grote hitte moet arbeiden en zwoegen, verteerd door de dorst. U moest die arme lieden zien wanneer het avondschoot hun verkondigt dat hun vastensuren voor die dag geëindigd zijn. Zij werpen zich letterlijk op de waterventers, die zich overal op straat hebben geplaatst en heel wat verdienen gedurende die weken, want niemand gunt zich de tijd eerst naar huis te snellen.

Drinken! Drinken! dat is alles waar men voor het ogenblik aan denkt.

O! ik verzeker u, indien dergelijke offers Allah welgevallig kunnen zijn, dan moet Hij zich over zulk een getrouwheid aan de voorschriften van de Profeet verblijden. En zelfs al mocht Hij ze niet van ons eisen, toch kan het niet anders, dunkt mij, of het lijden, waaraan al die miljoenen gelovigen zich om Zijnentwil onderwerpen, zal Hem roeren en met liefde op hen doen neerzien.

Welnu, zulk een dag was gister ten einde. Ofschoon onze haremvensters getralied zijn met kleine houten latjes, heeft de gewoonte ons geleerd er waarschijnlijk even goed doorheen te kunnen zien als u door de grote onbedekte ruiten, die ik zo dikwijls op afbeeldingen van Westerse huizen bewonderde.

Op het ogenblik zelf dat het kanongebulder door de lucht